mülkiye dergisi
Araştırma Makalesi

İsrail 2017 Irak Kürdistanı Bağımsızlık Referandumunu Neden Destekledi? Ontolojik Güvenlik Çerçevesinden Bir Değerlendirme

Serhun Al, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-6253-3214, e-posta: serhun.al@ieu.edu.tr

Özet

25 Eylül 2017'de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) başkanı Mesud Barzani önderliğinde gerçekleştirilen bağımsızlık referandumuna açık destek veren tek ülke İsrail oldu. Özellikle Barzani yönetiminin yakın müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Irak toprak bütünlüğünün Ortadoğu'nun istikrarı için önemli olduğunu vurgulayarak Barzani'nin bağımsızlık referandumunu ertelemesi çağrısında bulundu. Bölgesel güçler Türkiye ve İran da referanduma sert tepki verdiler. Uluslararası kamuoyunun, büyük devletlerin ve bölgesel güçlerin yalnızlaştırdığı Barzani yönetiminin bağımsızlık referandumuna bir tek İsrail açıktan destek verdi. Başbakan Benjamin Netanyahu ve diğer hükümet yetkilileri yaptıkları açıklamalarda İsrail devletinin Irak Kürtlerinin devlet kurmak için çabalarını desteklediğini beyan ettiler. Neden İsrail, ABD ve Batılı birçok devletin destek vermediği referanduma açıktan destek beyanında bulundu? Bu davranış Uluslararası İlişkiler teorileri bağlamında nasıl açıklanabilir? Bu makale devletlerin kaygı ve varoluşsal tehditleri önlemek için öz-kimlikleri etrafında oluşturduğu söylemlerin ve davranışların sürekliliğine dikkat çeken Ontolojik Güvenlik Teorisi (OGT) üzerinden İsrail'in Irak Kürdistanı'na desteğini açıklıyor. Bu makalede tartışılacağı üzere Realist teorinin fiziksel güvenlik ve hayatta kalma çerçevesinin ötesine geçen OGT yaklaşımına göre İsrail bu desteği vermeseydi kendi ontolojik güvenliğini tehlikeye atacaktı. Referandum sürecinde İsrail, Kürdistan ve uluslararası basında çıkan demeç ve görüşlere dayanarak İsrail'in desteği irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Irak, Kürtler, İsrail Dış Politikası, İran, Ontolojik Güvenlik

Why Did Israel Support the 2017 Iraqi Kurdistan Independence Referendum? An Ontological Security Approach

Abstract

Only Israel openly supported the Iraqi Kurdistan independence referendum held on September 25th in 2017 under the leadership of Iraqi Kurdistan Regional Government's president Mesud Barzani. The United States, a close ally of the Barzani administration,

Makale Gönderim Tarihi: 18.03.2020, Makale Kabul Tarihi: 03.03.2021.

emphasized the territorial integrity and unity of Iraqi state and how this is vital for the stability of the Middle East and called for the referendum's postponement. Regional powers Turkey and Iran aggressively opposed the referendum as well. Only Israel announced an open support for the independence referendum while the international community, the global and regional powers isolated the Barzani administration. The Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu and other government officials made various comments on the support of the Israeli state for the efforts of Iraqi Kurds' statehood aspirations. Why did Israel support this referendum while the United States and other western states did not support the Barzani's move? How can this state behavior be explained within the context of International Relations theories? This article adopts the Ontological Security Theory (OST) which assumes that states seek continuity in their self-identity narratives and behaviors in order to prevent anxiety and existential threat to their security as being. Beyond the physical security and security as survival paradigm of Realist theory, this article explains Israel's support for Iraqi Kurdistan referendum based on OST and how Israel's opposition to the referendum would lead to its own ontological insecurity. The analysis will depend on the statements and opinions in the media outlets published in Iraqi Kurdistan, Israel as well as international media.

Keywords: Iraq, Kurds, Israeli Foreign Policy, Iran, Ontological Security

Giriş[1]

25 Eylül 2017'de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) başkanı Mesud Barzani önderliğinde gerçekleştirilen bağımsızlık referandumuna İsrail hariç hiçbir ülke açıktan destek vermedi. Özellikle Barzani yönetiminin yakın müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Irak toprak bütünlüğünün Ortadoğu'nun istikrarı için önemli olduğunu vurgulayarak Barzani'nin bağımsızlık referandumunu ertelemesi çağrısında bulundu (Calamur, 2017). Batılı devletlerin çoğu Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) örgütüne karşı yürütülen mücadeleyi sekteye uğratacağı düşüncesi ile referanduma karşı çıktı (Kader ve Lecha, 2018). Türkiye ve İran da bağımsız bu referanduma sert tepki verdiler.[2] Uluslararası kamuoyunun, büyük devletlerin ve bölgesel güçlerin yalnızlaştırdığı Barzani'ye ve bağımsızlık referandumuna bir tek İsrail açıktan destek verdi.[3]

Başbakan Benjamin Netanyahu yaptığı açıklamada İsrail devletinin Irak Kürtlerinin devletleşme yolunda meşru çabalarını desteklediğini beyan etti (Hellers, 2017). Neden İsrail, ABD ve diğer Batılı devletler dâhil birçok devletin desteklemediği referanduma açıktan destek beyanında bulundu? Bu davranış Uluslararası İlişkiler (Uİ) teorileri bağlamında nasıl açıklanabilir? Bu makale Ontolojik Güvenlik Teorisini (OGT) benimseyerek bu soruya açıklayıcı bir çerçeve sunmaya çalışıyor. OGT, Uİ disiplininde 2000'li yıllardan sonra hızla

gelişen, psikolojik ve sosyolojik öngörülere dayanan ontolojik güvenlik kavramı üzerine kurulmuş bir kuramsal çerçevedir (Rumelili ve Adısönmez, 2020).

Ontolojik güvenlik yaklaşımı kimlik, tarihsel bağlam, rasyonel ve irrasyonel davranışları aynı potada eritebilen bir çerçeve sunarak devletlerin (bireyler gibi) kendi kimlik algıları (a sense of 'Self') ve öz-kimlikleri (self-identity) konusunda tutarlılık, süreklilik ve düzen arayışı içinde olduklarını savunur. Devletlerin bu tür benlik bilinçleri belirli geçmiş tecrübeler, değerler, çıkarlar ve kaygılara dayanarak bir nevi devlet otobiyografileri oluşmasına neden olur. Ontolojik güvenlik yaklaşımına göre eğer devletler kendi otobiyografilerinden farklı ve tutarsız davranış gösterirlerse ontolojik olarak güvensiz duruma düşebilirler (Kinnvall ve Mitzen, 2020). Bu makale de ontolojik güvenlik çerçevesi üzerinden İsrail'in Irak Kürdistanı referandumuna verdiği desteği İsrail devletinin kendi otobiyografisi ve çoğunluk olan Arap coğrafyası içerisindeki azınlık ve mağdur edilen olma algısına dayalı kuruluş hikâyesi ile örtüştüğü için diğer devletlerden farklılaştığını tartışacaktır. İsrail'in Irak Kürdistanını desteklememesi Arap dünyası içindeki kendi kimlik algısı ile çelişeceği için ontolojik güvensizliğe sebebiyet verebilirdi. Aşağıda da ayrıntılı olarak değinileceği üzere İsrail'in kaygısı ve çıkarı realist yaklaşıma dayanan İran'a karşı stratejik refleks geliştirmenin ötesine geçen bir durumdu. Bu nedenle makale OGT'yi benimserken realist ve inşacı Uİ teorilerinin İsrail'in Irak Kürdistan referandumunu açıklamadaki eksikliklerini de tartışacaktır.

Örneğin, inşacı yaklaşım İsrail ve Irak Kürtleri arasındaki tarihsel ve kültürel bağlara vurgu yapabilir. Buna göre Irak ve Irak Kürt bölgelerindeki şehirlerde (Bağdat, Musul, Zaho, Erbil gibi) yaşamış ve 1950'lerden sonra İsrail topraklarına göç etmeye başlamış olan Yahudi toplumunun İsrail devleti ve Irak Kürtleri arasında köprü görevi gördüğü ve İsrail dış politikasını Kürtler lehine şekillendirdiği tezi ortaya konabilir (Bengio 2014). Realizm ise kimlik ve kültür gibi etkenleri reddeden ve devletlerin hayatta kalma *(survival)* ve ulusal çıkarlarını birincil olarak ele alan bir yaklaşımdır (Waltz, 1979; Mearsheimer, 2001). Realist çerçeveden değerlendirildiğinde Irak ve Suriye'de etkisi daha da artan ve İsrail devletinin fiziksel güvenliğine tehdit olarak algılanan İran'a karşı bir savunma refleksi açıklaması yapılabilir (Khosravi, Kalhori ve Hamehmorad, 2016). Irak Kürdistanı'nın jeopolitik konumunun İsrail'in dost olarak görmediği İran ve Suriye'nin tam ortasında olması (bugün için Türkiye'de dâhil), Irak Kürdistan'ındaki mevcut petrol kaynaklarının İsrail'in enerji ihtiyaçlarına katkı sağlaması gibi yaşamsal sebepler İsrail'in referanduma desteğini açıklayabilir. Fakat bu iki yaklaşım daha çok ikili, dışsal ve 'öteki' üzerinden kurulan ilişkiler üzerinden çerçeve sunarken, OGT İsrail'in Irak Kürdistan referendumuna verdiği desteği İsrail devletinin kendi benlik anlatısı ile ilişkisi üzerinden açıklayabilir.

Bu makalede de bu çerçeve üzerinden zamanın İsrail, Kürdistan ve uluslararası basında çıkan demeç ve görüşlere dayanarak bir değerlendirme yapılacaktır.

Makalenin ilk kısmında OGT tartışılacaktır. İkinci kısımda İsrail ve Irak Kürtleri arasındaki ilişkinin tarihsel arka planı, üçüncü kısmında İsrail'in Ortadoğu'da dönüşen tehdit algıları, dördüncü kısmında 2017 Irak Kürdistanı referandumu ve son kısmında da ontolojik güvenlik yaklaşımı ile İsrail'in referanduma verdiği destek analiz edilecektir.

Kuramsal Çerçeve: Yeni Bir Güvenlik Anlayışı Olarak Ontolojik Güvenlik Teorisi (OGT)

Genelde Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplininin ve özelde Güvenlik Çalışmalarının en temel teorik paradigmalarının başında gelen realizm, devletlerin yaptırım gücü olmayan üst bir otoritenin olmadığı (anarşik düzen) uluslararası sistemde var olma ve hayatta kalma (*survival*) güdüsüyle hareket ettiklerini savunur. Devletin varlığını sürdürebilmesi ve hayatta kalması için ise defansif realistler güvenliğin maksimize edilmeye çalışıldığını, ofansif realistler ise gücün maksimize edilmesi gerektiğini vurgularlar (Waltz, 1979; Walt, 1990; Mearsheimer, 2001). Bu realist paradigma içerisinde devletler rasyonel aktörler olarak ele alınırken güvenlik kavramı geleneksel olarak daha çok fiziksel ve maddi yapılar (toprak bütünlüğü, askeri güç, ekonomik araçlar gibi) üzerinden değerlendirilir. Bir başka deyişle bu geleneksel yaklaşıma göre devletler çıkarları doğrultusunda hareket ederler ve bu çıkarlar uluslararası sistemde güvenlik ve hayatta kalma motivasyonları ekseninde belirlenir. Bu teorik paradigma zamansal ve mekânsal bağlamdan bağımsız olarak devletlerin aynı davranış eğiliminde olduğunu savunur. Kimlik ve kimlik-eksenli farklı bağlamlar göz önünde bulundurulmaz (Ashley, 1986; McSweeney, 1999; Burchill, 2005; Waltz, 1979).

Realist tezlerin en ciddi eleştirisini inşacı yaklaşım kimliklerin devletlerarası ilişkilerdeki önemini vurgulayarak yapar. Bu bağlamda Wendt'e göre anarşik bir uluslararası sistemde Amerika Birleşik Devleri (ABD) ve İngiltere arasındaki güvenlik ilişkisi ile ABD ve İran arasındaki güvenlik ilişkisi çok farklıdır (Wendt, 1992). Bu yaklaşıma göre ABD ve İngiltere'nin ortak dil, kültür ve tarih üzerine kurulu benzer devlet kimliği, bu iki devlet arasındaki tehdit algılarını ve güvenlik kaygılarını minimize eder. Fakat İran ile ABD veya Çin ile ABD arasında bu tür bir kimliksel benzerlik olmaması karşılıklı güvenlik ve tehdit kaygısını önemli ölçüde arttırabilir. Bir başka deyişle, realistlerin aksine inşacı yaklaşım, devletlerin hayatta kalma, çıkar ve güvenlik eksenli davranışlarının zamansal ve mekânsal bağlam içerisindeki kimlik rollerinin göz önünde bulundurularak ele alınması gerektiğini savunur. Bu sebeple aynı uluslararası şartlar içinde

devletler birbirinden farklı davranışlar içerisinde bulunabilir(Palan, 2000; Reus-Smit, 2005: 188–211).

Bu noktada realist ve inşacı yaklaşımlar içerisinde kimlik ve güvenlik kavramları arasında bir makas oluşuyor. Realistler için devletlerin ana motivasyonu fiziksel bir olgu olarak hayatta kalmayı gerektiren güvenlik ve güç dinamikleri iken kimliklerin devlet davranışına etkisi göz ardı edilir. Fakat inşacılar için kimlik devletlerarası ilişkilerde neticeleri değiştirebilecek bir faktör olarak öne çıkar. Bu önemli ayrıma rağmen Uİ disiplininde hem realizm hem de inşacı yaklaşım güvenlik olgusunu daha çok devlet-merkezci anlayış üzerinden ele alır. Birey, toplum, devlet değişenleri çerçevesinde hakim olan devlet-merkezci güvenlik anlayışına eleştirel yaklaşımlar ilk olarak Buzan (1983) tarafından ortaya konulmuş ve daha sonra 1994 yılındaki Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı raporunda 'insani güvenlik' (*human security*) olarak kavramsallaştırılan anlayış devlet-merkezci güvenlik paradigmasının ötesinde toplum ve bireylerin sağlık ve çevre koşullarını göz önünde bulunduran ve kültürel, ekonomik, sosyal güvenliklerini önceleyen araştırma alanlarının önünü açmıştır. Örneğin, 1990'lı yıllarda hızla gelişen Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve Kopenhag Okulu gibi devlet-merkezci ve fiziksel güvenliğin ötesine geçmeyi amaçlayan; grupların kültürel kimliğini ve toplumsal güvenliği irdeleyen perspektifler Uİ disiplininde ana akım güvenlik anlayışına karşı gelişmiştir (Wæver, 1993; Huysmans, 1998; Akgül-Açıkmeşe, 2011; Al ve Byrd, 2018; Rumelili ve Adısönmez, 2020).

Uİ'deki güvenlik kavramı etrafında 1980'lerden beri süre gelen devlet mi birey mi; kimlik mi fiziki güvenlik mi gibi tartışmalara özellikle 2000'li yıllardan sonra gelişmeye başlayan Ontolojik Güvenlik Teorisi (OGT) yeni soluk getirmiştir (Kinnvall ve Mitzen, 2020; Rumelili ve Adısönmez, 2020). OGT, İskoç psikiyatrist Laing tarafından geliştirilen ve İngiliz sosyolog Giddens'ın çalışmaları ile kullanımı yaygınlaşan 'ontolojik güvenlik' kavramı üzerine kurulmuştur (Laing, 1990; Giddens, 1991). Ontolojik güvenlik kavramı insanların aşina olduğu koşullar içerisinde geliştirdiği benlik algısı, öz-kimlik (*self-identity*) anlatısı ve davranış kalıpları ile ilişkilidir. Benlik duygusu ve aşina olunan rutin davranış kalıplarının sürekliliği ölçüsünde bireyler kendilerini kaygı ve korkudan uzak olarak güvende hissederler. Eğer içinde yaşanılan çevresel faktörler ve yeni gelişmeler bireyin benlik algısı ve duygusu üzerinden oluşturduğu rutini bozarsa ve ön görülemeyen olasılıkları ortaya çıkarırsa korku ve kaygı bireyin ontolojik olarak güvensizliğine yol açar.

Giddens (1991) özellikle geç modernite çağında küreselleşme süreci ile bireylerin ve toplumların alışılagelmiş düzen ve rutinlerinden uzaklaşarak daha fazla belirsizlik ve kaygı deneyimleyebileceklerini ve yaşamlarındaki süreklilik

deneyimlerinin sekteye uğramasıyla ontolojik olarak güvensiz bir benlik bilincini geliştirebileceğinden bahseder. Buna göre bireyin ontolojik olarak güvende olabilmesi için belirsizlik ve endişeden uzak ve kendi öz kimliği ile barışık ve tutarlı olan şartların sürekliliğine sahip olması gerekir.

Giddens'in bu kavramsal yaklaşımı devletlere de uyarlanarak Uİ'de hızla gelişen OGT'nin önünü açtı (Huysmans, 1998; Kinnvall, 2006; Mitzen, 2006; Rumelili, 2015; Steele, 2007; Zarakol, 2016). OGT'nin ana argümanı devletlerin de bireyler gibi sosyal varlıklar olduğu ve fiziksel güvenliğin ötesinde kendilerini öz-kimlikleri üzerinden de güvende hissetme ihtiyaçları olduğudur. Öz-kimlik üzerinden güvende olma durumu ve bu durumun sürekliliği ontolojik güvenlik olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle:

> Uİ teorisyenleri…devletin insansı özelliklerinden yola çıkarak, devletlerin de ontolojik güvenlik peşinde olduğunu iddia etmişlerdir. Bu görüşe göre, devletler "fiziksel anlamda var olma"nın ötesine geçecek şekilde davranışlar sergilerler ve diğer aktörler tarafından tanınmaya ihtiyaç duyarlar. Ontolojik güvenlik ihtiyacı devleti tutarlı ve istikrarlı olmaya, belli rutinlere bağlı kalmaya ve kendi öz-imaj duygusu yönünde hareket etmeye iter (Rumelili ve Adısönmez, 2020: 25).

Eğer realistler için güvenlik hayatta kalmak ise (*security as survival*), ontolojik güvenlik çalışmalarında güvenlik varoluştur (*security as being*) (Luke M., 2013). Bu varoluş ise sadece fiziksel ve maddi temellere dayanmaz. Devletlerin varoluşunda devamlılık hissedebilmeleri için kendi kimlikleri ile de uyumlu davranışlar içerisinde olması gerekiyor. Bu bağlamda her devletin kimliksel bir anlatısı vardır ve bu anlatılar zaman içerisinde otobiyografilere dönüşür. Eğer devletler kendi otobiyografileri (kendilerini nasıl tanımladıkları ve uluslararası düzende nasıl görülmek istedikleri öz-kimlik) ile çelişen davranışlar içerisinde bulunurlarsa ontolojik güvenliklerini zayıflatabilirler (Kinnvall ve Mitzen, 2016).

OGT'ye göre devletler için ontolojik güvenlik bazen yalnızca fiziksel ve maddi güvenlikten daha önemli olabilir ve ontolojik güvenliklerini zayıflatmamak için fiziksel güvenliklerini tehlikeye atabilirler. Örneğin, Steele (2007) insani müdahaleleri böyle açıklar. Bazı devletlerin insani müdahalelerde bulunması bu devletlerin fiziki güvenliklerini tehlikeye atabilirken ontolojik güvenliklerini (öz-kimlik tutarlılığını) pekiştirebilir. Bir başka deyişle, devletler diğer devletler ile olan ilişkilerinde davranışlarını kendi otobiyografik hikâyeleri üzerinden anlamlandırırlar (Subotic, 2016). Bu tür bir benlik anlatısı ve bu anlatının sürekliliği varoluşsal anlamda kaygı ve korkuyu azaltır. Devletlerin öz-kimlikleri ile ters düşen davranışlar ontolojik güvensizlik yaratır. Ya da fiziksel güvenlik için meşrulaştırılan bazı devlet davranışları ontolojik güvenlik konusunda kriz yaratabilir. Yine Steele'e göre 9/11 sonrası ABD'nin milli güvenliği (dış tehditlere

karşı fiziki güvenlik) adına meşrulaştırılan işkence politikaları ABD'nin ahlaki olarak kendi öz-kimliği (varoluş biçimi) ile ters düşmüş ve ontolojik güvenliğini zayıflatmıştır (Steele, 2007).

Sonuç olarak, Uİ disiplininde OGT yukarıda da bahsedilen realizm gibi ana akım güvenlik (fiziksel beka) anlayışından sosyo-psikolojik bir yaklaşıma vurgu yapması ile ayrışıyor. Bu bağlamda devletler sadece ve dar anlamda fiziksel güvenliklerini düşünmezler. Aksine bazı koşullarda ontolojik güvenlik kavramı fiziksel güvenlikten daha önemli olabilir ve devlet davranışlarını anlamak açısından daha açıklayıcı bir çerçeve sunabilir. Bunun yanı sıra OGT realizmden farklı olarak devleti toplumdan bağımsız bir olgu olarak görmez ve devletlerin kendi toplumları için de birer ontolojik güvenlik sağlayıcı aktör olarak da görür (Kinnvall ve Mitzen, 2020: 248). Bu noktada OGT'nin inşacı yaklaşımın salt kimlik vurgusundan ayrıldığı nokta da ikili devlet ilişkilerinin ötesinde yaptığı devletin kendi öz-kimliği ile olan ilişkisini irdelemesidir. Bu bağlamda OGT, inşacı yaklaşımın bir devletin tehdit algısını diğer devletlerin kimlik farklılıkları üzerinden okuma çabasından da ayrışır. OGT için devlet (ya da diğer aktörler) kendi değerler bütünü, varoluşsal anlatısı ile de çelişmekten çekinen sosyal bir varlıktır. Bu açıdan OGT'yi diğer yaklaşımlardan ayıran en önemli özelliklerin başında "tanımlı dış tehditlerin yol açtığı korkular yerine iç-kaynaklı varlığa ve devamlılığa dayalı kaygıları merkeze alan farklı bir güvenlik kavramı olduğu"dur (Rumelili ve Adısönmez, 2020: 38).

Bu makale de İsrail'in birçok devletin karşı çıkmasına rağmen Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin 2017 bağımsızlık referandumuna neden destek verdiği sorusunu OGT çerçevesi üzerinden açıklayacaktır. Aşağıda da bahsedileceği üzere İsrail'in verdiği bu destek ne realist kuram üzerinden basit bir jeopolitik kaygı (İran'a mesafeli ve İran'a komşu olan Kürdistan ile müttefik olma) ile açıklanabilir ne de inşacı yaklaşımın vurgulayabileceği üzere İsrail ve Kürdistan arasındaki tarihsel-kimliksel bağlara indirgenerek anlaşılabilir. Bu iki yaklaşımın ötesinde daha açıklayıcı çerçeve OGT (İsrail'in kendi benlik anlatısı ve öz-kimliği ile süreklilik sağlama çabası) üzerinden tartışılacaktır. Bu tartışmayı tarihsel bağlamından kopuk yapmamak için aşağı kısımda sırasıyla İsrail-Kürdistan ilişkilerinin tarihsel arka planı, İsrail'in değişen tehdit algıları ekseninde Ortadoğu'nun bölgesel dinamikleri ve 2017 Irak Kürdistan'ı referandumunun gelişim süreci irdelenecektir.

İsrail-Kürdistan İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

25 Eylül 2017'de yapılan Irak Kürdistanı bağımsızlık referandumuna çoğu devletin verdiği olumsuz tepkiyi ve İsrail'in pozitif yaklaşımını daha iyi tahlil etmek için öncelikle İsrail ve Irak Kürtleri arasındaki tarihsel ilişkinden bahsetmek faydalı

olacaktır. Tarihsel bağlam İsrail'in referanduma verdiği desteği tek başına açıklamamakla birlikte günümüzün bölge dinamiklerini tarihsellik içinde değerlendirilmesine imkân sağlayacaktır.

20. yüzyılda Yahudi-Irak Kürtleri ilişkisine bakıldığında Yahudi Ajansı (*Jewish Agency*)'nın o zaman yine İngiliz mandası altında olan Irak'taki faaliyetlerine dayandırılabilir.[4] Nitekim 1948'de kurulan İsrail devletinin ilk başbakanı olan David Ben-Gurion (1886-1973) da Yahudi Ajansı'nın 1935'te direktörlüğünü üstlenmişti (*The Jewish Agency, 2005*). Yahudi Ajansı'nın Siyasi Masası (*de facto* olarak dışişleri masası) 1931'de o zaman 22 yaşında genç bir öğrenci olan, haham bir babanın Kudüs doğumlu oğlu Reuven Shiloah'ı Irak'a gazeteci ve İbranice öğretmeni olarak göndermişti (Abramson, 2018; Bengio, 2014). Shiloah Irak'ta gözlemler yaparken ve istihbarat toplarken Kuzey Irak'ta çoğunluğu Arap olan Ortadoğu dünyasının bir başka devletsiz ve Arap olmayan azınlık topluluğu olan Kürtlerle tanışma fırsatı bulmuştu.[5]

Irak deneyimlerinden sonra Reuven Shiloah 1949'da İsrail devletinin istihbarat örgütü Mossad'ın kurucusu olmuş ve Başbakan David Ben-Gurion tarafından atanarak ilk direktör (1949-52) olarak görev almıştı. İsrail devletinin kurulduktan sonraki ilk yıllarında bölgede ve uluslararası alanda yaşadığı izolasyonunun etkilerini azaltmak için hem Batılı istihbarat örgütleri hem de Irak Kürdistanı'ndaki özgürlük hareketi ile gizli ilişkiler geliştirmişti.[6] Shiloah'ın Kürtler ile olan ilişkisi 1950'lerin sonuna doğru İsrail'in Ortadoğu'daki dış politikasının ana felsefesi olarak benimsenen Çevre Doktrini (*Periphery Doctrine*)'nin altyapısını oluşturdu (Alpher, 2015; Bialer, 2008; Samaan, 2018). Bu yaklaşıma göre İsrail'i çevreleyen ve ezici çoğunluk olan Arap Dünyası'nda İsrail'in izole olmaması için bölgedeki Arap olmayan etnik ve dini azınlık grupları (Kürtler, Maruniler, Hristiyanlar gibi) ve devletleri (İran, Türkiye, Etiyopya gibi) ile iyi ilişkiler inşa edilmesi öngörüldü. Bu dış politika stratejisi ile İsrail Arap Dünyası'nın askeri, ekonomik ve diplomatik ablukasına karşı güç dengesi oluşturmayı hedefledi. Nihayetinde Shiloah'ın 1930'larda Irak Kürtleri ile olan temasları Çevre Doktrini stratejisinin oluşumunda önemli bir etken olarak gösterilebilir. Shiloah aynı zamanda Türkiye, İran ve Etiyopya ile ilişkilerin kurulmasında da rol oynadı (Neff, 1991).

Bunun yanı sıra 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında Erbil, Kerkük, Zaho, Musul ve Bağdat gibi bölgelerde yaşayan ve sayıları 120,000'i bulan Yahudi nüfus İsrail'e göç etti ve bazıları Ali Baba ismi verilen havadan taşıma (*airlift*) operasyonu ile Irak'tan çıkarıldı (Minasian, 2007: 17–18). Minasian'a göre Bağdat dışında Kürt bölgelerindeki Yahudi nüfus yirminci yüzyıl ortasında 22 bin civarındadır (Minasian, 2007). Özellikle Kuzey Irak'taki Kürt bölgelerinde

yaşayan Yahudilerin İsrail'e güvenli ulaşması için bazı Kürt aşiretlerin (Zaholu Şemdin Ağa gibi) yardımda bulunduğu çeşitli kaynaklarda belirtiliyor (Sabar 2010). Iraklı Yahudilerin göç etmesinde 1941 yılında gerçekleşen ve Arapça *Farhud* olarak adlandırılan Irak'taki Nazi sempatizanlarının pogromları etkili oldu (The United States Holocaust Memorial Museum, 2019). Irak'tan göç etmek zorunda kalan Yahudiler sonraları İsrail'de Irak ve Irak Kürdistanı eksenli sivil toplum faaliyetleri yürüterek İsrail'deki Kürtler ile ilgili devlet ve toplum bilincinin gelişmesinde de rol oynadılar.[7]

Osmanlı'daki Kürt emirliklerinden biri olan ve merkezileşme politikaları kapsamında 1847 yılında feshedilen Botan Emiri'nin lideri Mir Bedirhan Paşa'nın torunu Kamuran Ali Bedirhan da İsrail-Irak Kürtleri ilişkilerinin gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Kamuran Ali Bedirhan 1927 yılında Suriye'de Xoybun (Kürtçe tam olarak 'kendin ol' ifadesine denk düşen ve bağımsızlık anlamına gelen) örgütünün kurucularındandı ve Türkiye'deki Ağrı ayaklanmasına (1926-30) öncülük etmişti (Alakom, 2011). Sonraki yıllarda Kamuran Ali Bedirhan modern Kürt siyasetinin ve entelijansiyasının hem Ortadoğu'da hem de Avrupa'daki önemli temsilcilerinden biri oldu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Beyrut'ta sonradan İsrail Dışişlerini'nin önemli bir diplomatı olacak olan Maurice Fischer ile olan dostluğu İsrail-Kürt ilişkilerinin yapı taşlarından birini oluşturdu. Fischer 1963 yılında Kamuran Ali Bedirhan'ı Başbakan David Ben-Gurion ile Paris'te buluşturdu.[8] Bedirhan, Ben-Gurion'dan Barzani'yi ve Irak Kürtlerini desteklemesini talep etmişti (Alpher, 2015: 52). Bu tür iletişim kanalları Çevre Doktrini kapsamında İsrail-Irak Kürtleri arasındaki ilişkiyi pekiştirdi.

Kürtleri iyi tanıyan Reuven Shiloah 1959'da yaşamını yitirdi ama İsrail'in Irak Kürtleri ile olan ilişkisi gelişerek devam etti. Mesud Barzani'nin babası Molla Mustafa Barzani'nin 1961'te Bağdat yönetimine karşı başlattığı ve 1975'e kadar süren ayaklanmalar zinciri süresince İsrail devleti yükselen Arap milliyetçiliğine karşı Irak Kürtlerine hem ekonomik ve sağlık eksenli yardımlarda bulundu hem de askeri ve istihbarat odaklı işbirliği yapıldı (Bengio, 2014: 5-6). Öte yandan, Irak devletinin İsrail devletini resmi olarak hiç tanımamış olması ve Arap-İsrail çatışmalarında (1948-49 savaşı, 1967-Altı Gün Savaşı gibi) ön planda yer alması İsrail'in Bağdat ile anlaşamayan Kürtlere yakınlaşmasında da önemli rol oynamıştır. Baas rejimi (1968-2003) ve Saddam Hüseyin'in milliyetçi, militarist ve otoriter yönetimi (1979-2003) Irak Kürdistanı'nın İsrail için istihbarat ve askeri anlamda stratejik bir bölgeye dönüşmesine de neden olmuştur (Makiya, 1989; Sluglett ve Sluglett, 2003).[9]

Baas rejiminin 17 Temmuz darbesi ile 1968'te iktidar olmasından sonra (1963'teki Baas darbesinin ömrü kısa sürmüştü), Mustafa Barzani İsrail'i 1968 ve 1973'te toplam iki kere ziyaret ederek üst düzey temaslarda bulunmuştu

(Bengio, 2014). Bu ziyaretlerin dışında Kürdistan Demokrat Partisi'nden 1975'te ayrılacak olan Celal Talabani ve İbrahim Ahmed, Irak Kürtlerinin Avrupa temsilcisi İsmet Şerif Vanlı da İsrailli yetkililer ile birçok görüşme yapmıştı (Bayraklı, 2013).

1975 yılında Irak ve İran arasında imzalanan ve iyi komşuluk ilişkisini öngören Cezayir Antlaşması (*Algiers Agreement*) ile o zaman ABD ve İsrail'e yakın olan Şah rejimi altındaki İran, Bağdat'a karşı olan Kürtlere olan desteğini çekmişti. Bu sebeple İsrail-Irak Kürtleri ilişkisi de zayıflamıştı (Gibson, 2015). İran-Irak Savaşı (1980-1988) sürecinde Irak Kürtleri İslam devrimi altındaki İran'a yakınlaşmıştı ve bu dönemde İsrail-Irak Kürtleri arasındaki ilişki görece zayıflamıştı.

1991 yılında Saddam'ın Kuveyt işgali ABD'nin başını çektiği uluslararası koalisyon ile sonlandırılmış ve kuzeyde Kürtler, güneyde de Şiiler Saddam rejimine karşı ayaklanmıştı. Irak Ordusu'nun Kürt ayaklanmasını sert bir şekilde bastırmaya girişmesi ile ABD öncülüğündeki koalisyon, kuzeyde 'uçuşa yasak bölge' (*no fly zone*) oluşturarak Kürtlerin 1991'de başlayan de facto özerklik deneyimine ön ayak oldu (Ricks, 2017). Bu dönemde Ortadoğu'daki Kürtler ve Kürt meselesi uluslararası medya ve kamuoyunda ciddi bir görünürlüğe erişmiş, İsrail'deki Irak'tan göç etmiş ve Kürt hassasiyeti olan sivil toplum grupları insani yardımların artması için çaba göstermiş ve İsrail-Irak Kürt ilişkileri tekrar ivme kazanmıştır (Bengio, 2014). Bu süreçten sonra, 2003'te Saddam rejiminin ABD tarafından devrilmesi ve 2005'te yürürlüğe giren yeni Irak Anayasası ile Kürtlerin resmi olarak federal statü kazanmaları ile İsrail-IKBY ilişkileri gelişerek devam etmiştir (Marr, 2019). Örneğin, *Financial Times* gazetesinde 2015 yılında çıkan bir haberde İsrail'in yaklaşık %77'lik enerji kaynağını IKBY üzerinden sağladığı belirtilir.[10] 2017 Kürdistan referandumu sürecine girildiğinde İsrail'in açık desteği bu tarihsel bağlam içinde elbette tahlil edilebilir ama bu tarihsel arka planı 20. yüzyıldan 21. yüzyıla geçiş sürecinde İsrail açısından bölgesel dinamiklerin değişim ve dönüşümünden bağımsız şekilde okumak eksik çözümlemelere sebebiyet verecektir.

İsrail'in Tehdit Algıları Çerçevesinde Ortadoğu'da Değişen Bölgesel Dinamikler

İsrail Devleti'nin 1948 yılında, özelde Filistin topraklarında genelde ise Arap coğrafyasının ortasında kurulması bir yandan İngiliz ve Fransız hegemonyasını kırmaya çalışan, bir yandan da yükselen Arap milliyetçiliği rüzgârı ile birleşik Arap devleti kurma hedefleri olan Arap dünyasının siyasi elitlerini şoka uğratmıştı. İsrail'in kurulması ve sonrasında başlayan ilk Arap-İsrail çatışması ile yerlerinden göç etmek zorunda kalan yaklaşık 700,000 Filistinlinin yaşadığı trajedinin Araplar tarafından *Naqba* (felaket) olarak adlandırılması İsrail'in kuruluşunun bölge devletleri ve toplumları üzerindeki siyasal-psikolojik etkisini de yansıtıyor (Bickerton ve Klausner, 2018; Lesch 2019; Said, 1978).

İsrail'in 14 Mayıs 1948'te bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından Mısır, Ürdün, Irak, Suriye ve Lübnan gibi Arap devletleri ilk savaşı (1948-1949) başlatmıştı. Bu savaş yeni kurulan devletin uluslararası sistemde kabul edilse ve tanınsa (1949 Birleşmiş Milletler üyeliği gibi) dahi Arap coğrafyasında devlet olarak tanınmamasının yanı sıra varlığının ve meşruluğunun her daim sorgulanacağının işaretini vermişti. Türkiye ve İran gibi bölgedeki iki güçlü ve çoğunluğu Müslüman olan devletin İsrail'i *de jure* olarak tanıması dahi bu yeni devletin Müslüman-Arap çoğunluğu içindeki azınlık olma psikolojisini ve beka kaygısını yatıştırmaya yeterli değildi.[11]

Yukarıda da bahsedildiği üzere İsrail'in Ortadoğu'daki varlığını ve sürekliliğini devam ettirebilmesi için bölgede uygulamaya koyduğu etnik ve dini olarak Arap çoğunluktan ayrılan azınlık grupları ve devletleri ile yakın teması ve işbirliğini öngören Çevre Doktrini (*Periphery Doctrine*) bu politik-psikolojik ortamda geliştirildi. Arap dünyası, daha özelde ise Mısır, Lübnan, Irak, Suriye, Ürdün gibi komşu devletler İsrail'in birincil tehdit algısını oluşturuyordu. Yirminci yüzyılın ikinci yarısının çoğunda yaşanan krizler ve savaşlar bu tehdit algısını pekiştirdi:

* 1956'da Arap milliyetçisi ve Batı karşıtı olan Cemal Abdülnasır liderliğindeki Mısır ile yaşanan Süveyş Krizi;

* 1967'de güçlenen pan-Arap milliyetçisi olan Baas partisi etkisindeki Suriye, Abdülnasır'ın Mısır'ı ve Ürdün ile girilen Altı Gün Savaşı (ya da Haziran Savaşı);

* 1973'teki yine Suriye ve Mısır'ın başını çektiği Yom Kippur savaşı;

* 1982'deki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün faaliyetlerde bulunduğu güney Lübnan'ın işgali (Bickerton ve Klausner, 2018; Lesch, 2019).

Mısır'da Cemal Abdülnasır devrinin 1970'te kapanması, yerine geçen Enver Sedat'ın Sovyetlere mesafeli durması ve 1977'de barış görüşmeleri niyetiyle İsrail'i ziyaret ettikten sonra 1979'da İsrail ile barış antlaşması imzalayan ilk Arap lider olması sebebiyle İsrail'in tehdit algısı daha çok Irak ve Suriye'ye yönelik olmaya başlamıştı. Amerikan karşıtı, Sovyet yanlısı, Arap milliyetçisi ve Filistin meselesine duyarlı olan Baas rejimleri altındaki Irak ve Suriye'ye karşı İran ve Türkiye ile daha yakın ilişkiler içerisinde bulunarak denge kurulmaya çalışılıyordu. 1970'te Suriye'de Hafız Esad'ın ve 1979'dan sonra da Irak'ta Saddam Hüseyin'in inşa ettikleri tek adam rejimleri İsrail için ana tehditlerin başında geliyordu (Cohen ve Klieman, 2018; Freilich, 2012).

Bu sebeple Irak'taki Bağdat'a karşı savaşan Kürt hareketi İsrail için önemli bir müttefikti. Ofra Bengio'nun dediği gibi, İsrail Irak'ta Kürtler konusunda 'düşmanımın düşmanı dostumdur' yaklaşımında adım atıyordu (Bengio, 2004; 2014). Fakat ilginçtir ki 1980'lerden sonra Suriye'de Esad rejiminin alan açtığı ve koruduğu PKK ve PKK lideri Abdullah Öcalan, İsrail için cazip bir müttefik adayı değildi. PKK'nın İsrail'in ılımlı ilişkiler içinde olmayı hedeflediği Batı Blokundan Türkiye'ye karşı savaşıyor olması ve Esad rejimine ve FKÖ'ne yakın olması sebebiyle İsrail PKK'ya karşı 'düşmanımın dostu düşmanımdır' yaklaşımındaydı (Bengio, 2014). Bu nedenle İsrail'in Iraklı Kürtler ile girdiği yakın ilişkiler Türkiye'deki Kürt hareketi ile mevcut değildi. Örneğin, Türkiye'nin 1998'te Esad rejimine ültimatom vermesi ve sonrasında varılan Adana Mutabakatı ile Abdullah Öcalan Suriye'yi terk etmek zorunda kalmış ve Şubat 1999'da Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi sürecinde Mossad'ın istihbarat yardımında bulunduğu iddiaları tartışılmıştı (Uzer, 2013; t24.com.tr, 2010).

1980 ve 90'lara gelindiğinde Arap dünyasındaki Filistin meselesine duyarlılık azalmakta, Arap milliyetçiliği etkisini yitirmekte ve iki kutuplu dünya Amerika'nın başını çektiği tek kutuplu düzene doğru evrilmekteydi. 1987'deki ilk İntifada ile Filistinliler İsrail'e karşı kendi öz güçlerine yönelirken, petrol zengini Körfez monarşileri (Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn gibi) Amerika ile daha fazla işbirliğine girmeye başlamışlardı. Saddam Hüseyin'in 1990'da Kuveyt'i işgali sonrası başlayan Körfez Savaşı'nda ABD, Suudi Arabistan, Mısır, Kuveyt ve İsrail'in aynı safta yer almaları 1948'teki dengelerden çok uzaklaşıldığının bir göstergesiydi. Bu dinamikler içerisinde Saddam karşıtı Iraklı Kürtler de hem Amerika'nın hem de İsrail'in yakından ilgilendiği Ortadoğu azınlıklarının başında geliyordu (Riedel, 2019).

1990'larda İsrail ve Amerika için Arap dünyasında Saddam ve Esad rejimleri tehdit olmaya devam ederken, 1979 İslam Devrimi'nden sonra İran da hem kendi rejimini konsolide etmeye başlamış hem de devrimi ihraç etmek amacı ile Ortadoğu'daki Şii gruplar (Lübnan'da Hizbullah) ve İsrail karşıtı gruplar (Filistin'de Hamas gibi) ile işbirliğine başlamıştı. İsrail devleti kurulduktan sonra Şah rejimindeki Batı yanlısı İran bu yeni devleti 1950 yılında tanımıştı ve İsrail ile yakın ilişkiler kurulmuştu. Ancak 1979 İslam Devrimi'nden sonra İran resmi tanımayı geri çekmiş ve İsrail vatandaşları için—bugün de hala yürürlükte olan—İran'a giriş yasağı koymuştu. Bu yeni İslam rejiminin ideolojisinin ciddi anlamda İsrail karşıtlığı üzerine kurulacağının önemli bir göstergesiydi (Parsi, 2007).

2000'li yıllara gelindiğinde artık iyice kemikleşmiş olan İran-İsrail karşıtlığı, basit bir siyasi, ideolojik ya da jeopolitik bir çekişmeden çok varoluşsal meşruiyet (varlık-yokluk ekseninde) meselesini yansıtıyordu (Khosravi, Kalhori, ve

Hamehmorad, 2016). İran için İsrail'in var olma hakkı yoktu ve Müslüman topraklarını işgal eden işgalci bir güçtü (Kaye, Nader, and Roshan, 2011).

2003'te Irak'ta Saddam rejiminin yıkılması ile birlikte özellikle 2006-2014 arasında başbakanlık görevinde olan Nouri Al-Maliki'nin Şii geçmişi ve bu eksene yakın olması İran'ın Irak'taki etkisinin de giderek artmaya başlaması anlamına geliyordu. Bugün çoğu gözlemci Arap Bahar'ından sonra Sünni-selefi cihatçılardan oluşan Irak Şam İslam Devleti (IŞİD)'in hızla büyüyüp Suriye ve Irak topraklarının önemli bir bölümünü kontrol etmesinin arkasında Saddam sonrası dönemde artan Şii ve İran etkisinin önemli rol oynadığına vurgu yapıyor (Brands ve Feaver, 2017; Juergensmeyer, 2018; Romano, 2014).

2014 yazından sonra İran destekli Hasd Al-Shabi isimli paramiliter örgütlenme IŞİD'e karşı mücadelede Bağdat için önemli bir güç haline dönüşmüş ve bu gruplar kademeli olarak Irak'ın resmi savunma birliklerine eklemlenmişti. Böylece hem Bağdat'ta hem de Şam'da artan İran etkisi İsrail için önemli bir tehdit haline geldi. Lübnan'da Hizbullah ve Gazze'de Hamas'ın da İran-eksenli güçler olması günümüzde bir anlamda İran'ın İsrail'i çevrelediği anlamına geliyor. Sonuç olarak İsrail için Irak Kürdistan'ının jeopolitik konumu önceleri Bağdat'a karşı ve günümüzde de Tahran'a karşı önemli bir yere sahip durumda bulunuyor. 2017'de Mesud Barzani liderliğindeki Irak Kürdistanı bağımsızlık referandumuna desteğin bu tarihsel bağlamda ele alınması gerekmekle birlikte son kısımda da tartışılacağı üzere jeopolitik-güvenlik-çıkar eksenli realist çerçeve İsrail desteğini açıklamakta kısıtlı kalmaktadır.

Eylül 2017 Irak Kürdistanı Bağımsızlık Referandumu ve Uluslararası Tepkiler

2003 Irak işgali ile devrilen Saddam sonrası dönemin en önemli kazananın Irak Kürtleri olduğu söylenebilir. Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'ta ABD öncülüğünde kurulan uçuşa yasak bölge ile Iraklı Kürtler 1991'de *de facto* özerklik elde etmişti. 2005 yeni Irak Anayasası ile *de jure* olarak Dohuk, Erbil, Halepçe, Süleymaniye ve Erbil'i de kapsayan federal bölge statüsü elde edildi. Federal bölgenin Anayasa'da adı Kürdistan Bölgesi olarak tanımlandı ve bu bölgede hükümetler Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IKBY) adı altında kuruldu. Böylece Kürtler yasal anlamda kendi parlamentosuna, kendi polis ve askeri gücüne ve gümrük kapılarını kontrol etme yetkisine sahip oldular (Akreyi, 2017). Kürtler, Türkmenler ve Arapların önem atfettiği Kerkük ise 'tartışmalı bölge' (*disputed area*) olarak kabul edildi. Fakat Kerkük'ün statüsü ile ilgili 2007'ye kadar yapılması öngörülen referandum hiçbir zaman yapılamadı. 2005'ten sonra Irak Kürtleri idari, ekonomik ve askeri anlamda Saddam sonrası Bağdat yönetiminden çok daha fazla gelişme gösterdi (Abdullah, 2018a). Özellikle 2009'dan sonra Türkiye ile kurulan yakın ticari ilişkiler Irak Kürdistanı'nı Bağdat'ın

çok ötesinde önemli bir ekonomik kalkınma sürecine sokmuş ve Erbil ekonomik anlamda bölgenin en cazip yerlerinden biri haline gelmişti (Bache Fidan, 2016). Ama özellikle IKBY'nin önemli gelir kaynağı olan petrol gelirlerinin 2014'te sert düşüş gösteren fiyatlar ile azalması ve yine 2014'te IŞİD'in Irak'ın üçüncü büyük kenti Musul'u ele geçirmesi Erbil üzerinde ciddi tehdit oluşturmuş ve Erbil'in 'yeni Dubai' olma planlarını sekteye uğramıştı (Abdullah, 2018a). Bölgedeki ekonomik sıkıntılar, işsizlik ve güvenlik sorunu Erbil'in bir anlamda istikrar ve yönetim krizleriyle boğuşan Bağdat'a benzemesine sebep olmuştu.

Bunun yanı sıra elde edilen federal statü, idari gelişmeler ve yürütülen hükümet faaliyetlerine rağmen Erbil merkezli Mesud Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Süleymaniye merkezli Celal Talabani'nin liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasındaki iki-başlı egemenlik düzeni çok da aşılamamıştı. Örneğin, hem KDP hem de KYB'nin Peşmerge güçleri ortak bir Kürdistan ordusuna dönüştürülemediği gibi dış ilişkilerde de KYB İran'a yakın durmakta ve KDP ise Türkiye ile ilişkileri geliştirme çabası içerisindeydi. Yapılan antlaşma ile 2005'te Kürdistan bölgesi başkanlık görevini Mesud Barzani üstlenirken, Celal Talabani de 2006-2014 yılları arasında Irak Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştü. [12] Resmi olarak Kürdistan başkanlık görevi toplamda iki dönem (4+4, toplam 8 yıl) yapılması gerekirken, Mesud Barzani'nin görevi 2013'te parlamento kararı ile 2 yıl daha uzatılmış, dahası 2015'e gelindiğinde Mesud Barzani IKBY başkanlık görevini IŞİD ile girişilen savaş şartları içerisinde bırakmamıştı. Bu anlamda Kürdistan parlamentosundaki muhalefet partileri (KYB ve 2009'da kurulan Goran Hareketi) Mesud Barzani'nin başkanlık görevinin meşru olmadığını dile getiriyorlardı. 2017 bağımsızlık referandumu kararı da ne KDP'ye muhalif partiler ne de Bağdat yönetimi ile ciddi bir uzlaşma sağlanmadan alınmıştı (Abdullah, 2018b).

Bu sebeple Eylül 2017 bağımsızlık referandumuna artan ekonomik sıkıntılar, güvenlik sorunları ve Barzani'nin iç meşruiyet krizi bağlamı içerisinde gelinmişti (Palani vd., 2019). Fakat bu gibi negatif süreçlerin yanı sıra, ABD önceliğinde IŞİD'e karşı kurulan uluslararası koalisyonun sahadaki en önemli müttefiki de Peşmerge güçleriydi. Musul'un Haziran 2014'te IŞİD'in eline geçmesi sürecinde deyim yerindeyse Irak Ordusu hiçbir varlık gösteremeyerek dağılmıştı. Uluslararası koalisyonun desteği ile Irak Ordusu güçleri ve Peşmerge güçleri birlikte hareket ederek Temmuz 2017'de Musul'da IŞİD'e karşı zafer ilan etmişti (*BBC News*, 2017). Aynı dönemde Suriye'de de uluslararası koalisyon bir başka Kürt gücü (YPG) ile IŞİD'in başkent ilan ettiği Rakka'da zafer ilan etmeye yakındı. Bir anlamda uluslararası kamuoyunda hem Irak hem de Suriye Kürtleri IŞİD'e karşı savaşta verdikleri mücadele ile ciddi meşruiyet kazanmışlardı. Bu hızla artan uluslararası meşruiyet bağlamında Kürt milliyetçiliği de yükseliş

göstermekteydi. Bu sebeple, Mesud Barzani'nin bağımsızlık referandumunun zamanlamasında Kürtlerin Batılı devletler ve kamuoyunun desteğini arkasında hissetmesi ve tabanda yükselen milliyetçilik eksenindeki bağımsız Kürt devletinin dillendirilmesinin etkili olduğu söylenebilir (Kaplan, 2019). Nitekim referandum kararına muhalefet etmek isteyen bazı KYB'liler, Goran hareketi, PKK gibi aktörler tabandaki bağımsızlığa olan ciddi destek sebebiyle Barzani'nin kararına çok fazla direnç göstermediler (Gunter, 2018).

IŞİD'e karşı savaşta ön plana çıkan Kürtler, artan meşruiyetleri ve aldıkları uluslararası desteğe rağmen referandum sürecine gelindiğinde farklı bir tablo ile karşılaştı. ABD, Rusya ve Avrupa Birliği gibi güçler Irak'ın toprak bütünlüğünün önemini vurgularken, Kürtlerle direkt muhatap konumunda olan Irak, İran ve Türkiye askeri operasyon ve ekonomik yaptırım tehditleri ile Irak Kürdistan bağımsızlık referandumuna sert şekilde karşı çıktılar (*Amerikanın sesi*, 2017; *BBC News Türkçe*, 2017). Suudi Arabistan da referandumun yapılmaması çağrısında bulundu (*Reuters*, 2017). Bir başka deyişle, bağımsızlık referandumuna uluslararası destek olmadı. ABD'nin 'zamanlama yanlış' söylemi ve Rusya'nın Kürtlerin kendi kaderini tayin etme hakkından söz etmesine rağmen Irak'ın toprak bütünlüğünün bölgedeki istikrar için öncelik olduğu vurgulandı. Bu noktada IŞİD ile mücadelenin Kürdistan'ın bağımsızlığından daha öncelikli bir konu olduğu belirtildi (*BBC News Türkçe*, 2017).

Referandum sürecinde yalnızlaşan IKBY yönetimine ve Irak Kürtlerine en açık destek İsrail'den geldi (Hellers, 2017; Lee, 2017). Başbakan Netanyahu yaptığı bir açıklamada "İsrail Kürt halkının kendi devletini kurma yolundaki meşru çabalarını destekliyor" beyanında bulundu (Hellers, 2017). Netanyahu daha önce 2014'te benzer bir açıklamada bulunmuştu. Zamanın İsrail Adalet Bakanı Ayelet *Şaked* de "Kürdistan'ın kurulması bizim büyük menfaatimize olur" açıklamasında bulundu (*Sputnik Türkiye*, 2017). İsrail'in diğer çoğu devletin referandumuna verdiği tepkiden farklılaşarak destek vermesi nasıl açıklanabilir? Bir sonraki kısımda bu soru OGT çerçevesi içinde tartışılacaktır.

İsrail'in Kürdistan Referandumuna Desteği ve Ontolojik Güvenlik

İsrail'in 2017 Irak Kürdistanı bağımsızlık referandumunu destekleme davranışındaki ana motivasyonu realist ve inşacı yaklaşım ekseninde farklı olarak değerlendirilebilir. Öncelikle realist yaklaşım ile ele alınacak olursa İsrail'in Irak, Lübnan ve Suriye'de artan İran etkisi ile jeopolitik olarak tehdit ve güvenlik kaygılarını İran'a komşu olan bağımsız bir Irak Kürdistanı'na destek ve yakınlık ile dengelemeye çalıştığı savunulabilir. Bu noktada İsrail devleti için Kürtlerin kimliğinin ve İsrail ile tarihsel-kimliksel ilişkisinin birincil önemi yoktur. İsrail'in

kendisine karşı yükselen İran tehdidini dengelemek, çevrelemek ve böylelikle kendi fiziksel güvenliğini güvence altına almak için Irak Kürdistanı'na destek verdiği tezi savunulabilir. Burada, İsrail devletinin birincil motivasyonu Kürtler ve Kürtler'e destek değil, İran ve yarattığı jeopolitik tehditleri dengelemektir (Khosravi, Kalhori ve Hamehmorad, 2016).

İnşacı yaklaşım ile yapılacak bir değerlendirme ise yukarıda da belirtilen İsrail ve Irak Kürtleri arasındaki tarihsel-kimliksel ilişkinin (Irak Kürdistanı Yahudileri, İsrail'deki Kürt diasporası vs.) İsrail'in 2017 referandumunu desteklemesinde birincil motivasyon olduğunu vurgulayabilir. Bu yaklaşıma göre İran'ın jeopolitik tehditlerinden bağımsız olarak İsrail'in Irak Kürtlerine destekte bulunduğunu tartışılabilir. Bir başka deyişle, İsrail'in referanduma destekte bulunmasındaki ilk kaygısı Kürtler ve Kürtlere atfettiği önem olduğu dile getirilebilir. Bu vakada İsrail devlet davranışı bencil bir güvenlik kaygısından çok tarihsel-kimliksel bir empati üzerinden açıklanabilir. Fakat bu iki yaklaşım da ikili, dışsal ve 'öteki' ilişkiler üzerinden açıklamada bulunuyor. Makalenin kuramsal çerçevesinde ortaya konulan OGT ise devletlerin sadece başkaları ile olan ilişkileri üzerinden değil ama kendi benlik anlatıları ve öz-kimlik hikâyeleri üzerinden de belli davranışlarda bulunabileceğini savunur. Bir başka deyişle devletler kim oldukları, nasıl bir tarihsel anlatı ile var oldukları konusundaki söylem ve davranışlarına uygun olarak hareket edebilirler. Bu tutarlılık ve süreklilik devletlere ontolojik güvenlik sağlar.

Bu çerçeve bağlamında İsrail'in Irak Kürdistan referandumunu desteklemesi ontolojik güvenlik ile açıklanabilir. Hiçbir devletin destek vermediği ve çoğunlukla karşı çıkılan referandumu desteklemesi aslında İsrail devletinin öz-kimliksel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir hamlesi olarak değerlendirilebilir. Tarihsel anlamda çoğunluk ve anti-Siyonist Arap coğrafyasında azınlık ve mağduriyet söylemi üzerinden kurulan bir ulus ve devlet anlatısı İsrail'in öz-kimlik oluşumunda önemli yer teşkil eder (Weitz, 1995; Caplan, 2012). Bölgede kendi devletleşme hikâyesine (sistematik şekilde otoriter devlet şiddetine maruz kalmak, Arap milliyetçiliğine karşı durmak gibi) en yakın bulduğu Kürtleri destekleyerek İsrail bir anlamda kendi varlığının 'ahlaki' meşruluğuna karşı bölgesel ve uluslararası tehditlere cevap verip bu cevap üzerinden kendi kimliği ile ilişkili olarak ontolojik güvenliğini pekiştirdi. Eğer İsrail, Irak Kürtlerinin kendi kaderini tayin etme girişimini reddetmiş ve karşı çıkmış olsaydı bir anlamda kendi kuruluş hikâyesini ve kendi öz kimliğini de reddetmiş olacaktı. Meselâ, Holocaust ve Halepçe katliamları bu iki ulusal grubun kolektif hafıza ve siyasal deneyimlerinin ortaklaştığına bir örnektir (Ofer, 2009; Watts, 2012). Bunun sonucunda da ontolojik anlamda güvensizlik yaşayabilirdi. İsrail-Kürdistan ilişkileri üzerine önde gelen araştırmacılardan Ofra Bengio (2017) referandum

sürecinde kaleme aldığı bir görüş yazısında 'ahlaki destek' vurgusunda bulunuyor. Bengio (2017), 2014'te IŞİD'in bölgede yükselmesi ile eski cumhurbaşkanı Shimon Peres, başbakan Benjamin Netanyahu ve 2016-18 yılları arasında İsrail savunma bakanlığı görevini yürütmüş Avigdor Lieberman'ın Irak'ta bağımsız Kürt devletini destekleyen açıklamalarda bulunduğunu dile getiriyor.

İsrail, Arap dünyası içerisinde azınlık devleti olarak kurulmuş ve bu devletleşme sürecinde hem bölgede hem de uluslararası sistemde tanınma süreci sancılı olmuştur. Bugün çoğunluğu Arap ve İslam dünyasından olan 25 devlet İsrail'i devlet olarak hiç tanımamıştır. Resmi olarak 149 devlet İsrail'i tanısa da bazı devletler diplomatik ilişkilerini askıya almıştır (Jewish Virtual Library, 2019). Bunun yanı sıra İsrail'in devlet ve ulusal kimliği azınlık psikolojisi ve Holocaust gibi anlatılar üzerine kuruludur (Ofer, 2009; Ariely, 2019). Bu tarihsel deneyimler İsrail'in devlet olarak bu anlatılar içerisinde bir otobiyografiye ve öz-kimliğe sahip olmasına sebep olmuştur (Caplan, 2012). Irak Kürtlerinin bağımsızlık için giriştikleri adım, uluslararası sistemde yalnızlaştırılmaları ve komşu devletlerin Kürtlere sopa göstermesi, İsrail'in otobiyografisi ile çok ilintili bir olgudur. Bu bağlamda İsrail'in Irak Kürtlerine destek vermesinin ontolojik güvenlik kaygılarından bağımsız olarak ele alınması eksik ve yetersiz açıklamalara sebebiyet verecektir.

Örneğin, Irak Kürdistan'ında *Rudaw* gazetesinde 2019 yılında yayınlanan ve Kürtler üzerine önemli araştırmacılardan olan David Romano'nun kaleme aldığı bir köşe yazısında İsrail'in neden Kürtlere destek verdiği değil ama neden daha fazla destek vermediği tartışılıyor. Romano'nun belirttiği üzere İsrail kamuoyunda Kürtlere karşı yaygın bir sempatinin ve desteğin olduğu ve İran, Irak ve Türkiye'nin bağımsız bir Kürt devletine karşı çıkmasının 20. Yüzyılın çoğunda Arap devletlerinin bölgede Yahudi bir devlet kurulmasına karşı çıkması ile benzerlikler kurulduğu ifade ediliyor (Romano, 2019). Yine aynı yazıda İsrail toplumunun Kürtlere olan sempatisinin Filistinlilerin devletleşme girişimine karşı aynı şekilde olmadığı ve bunun Filistin'in Arap halkının bir parçası olarak görüldüğü ve hali hazırda 22 Arap devletinin olduğu olarak belirtiliyor.

Bu durum İsrail'in İran ve diğer jeopolitik tehditleri göz önünde bulundurmadığı anlamına gelmiyor. Örneğin, 2017 yılında *The Jerusalem Post* gazetesinde Bob Mason tarafından kaleme alınan bir köşe yazısında İsrail ve Kürtler arasındaki bağlara değinilse de İsrail'in Irak Kürdistan referandumunu desteklemesinde İran'a karşı askeri ve istihbarati bir avantaj sağlaması ve İsrail'in enerji ihtiyacının yaklaşık %80'inin Irak Kürdistan'ından ithal edilmesi gibi jeopolitik kaygılara değiniliyor (Mason, 2017). Fakat İsrail'in bu açıktan desteği Irak, İran, Türkiye, Suriye, Arap dünyasının çoğunluğu ve yakın müttefiki ABD'ye

rağmen göstermiş olması İsrail'in salt fiziksel güvenliğini ve maddi çıkarını çok fazla ön plana alarak hareket ettiği tezini sorgulamaya açık hale getiriyor. Bölgedeki her devletin karşı çıktığı bir referanduma İsrail'in alenen destek göstermesinin birincil motivasyonunun fiziksel güvenliğin ötesinde olduğuna dair bir işaret olarak karşımıza çıkıyor. Arap dünyasında ve İran'ın artan etkisi altında İsrail'in Iraklı Kürtlerin devletleşme girişimine açıktan destek vermesi gerilimi tırmandıran bir davranıştır ve bölgedeki çoğu devletin tepkisini kaçınılmaz olarak üzerine çekmiştir. Bir anlamda realist eksenli ulusal güvenlik perspektifinden bakıldığında İsrail kendini daha fazla fiziki risklere, diplomatik ve ekonomik ilişkilerin zedelenme ihtimaline açık hale getirmiştir. Öte yandan İsrail'in açık desteği Iraklı Kürtlerin hem Arap dünyasında hem de İslam coğrafyasında elini güçlendiren bir hamle değildir. Aksine İsrail'in açık desteği Iraklı Kürtleri 'siyonist' suçlamalar altında daha da fazla zora sokmaktadır (Abdullah, 2019). Bu sebeple İsrail referanduma açık destek vererek hem kendi güvenliğini (realist açıdan) hem de Irak Kürtlerinin Arap dünyası içindeki imajını ve güvenliğini riske attığı da söylenebilir (Bengio, 2017). Bu açıdan bakıldığında İsrail'in davranışını sadece İran'ı dengelemek için realist bir hamle olarak okumak eksik ve yetersizdir.

Fakat ontolojik güvenlik perspektifi de realistler gibi bencil davranışı göz ardı etmiyor. İsrail'in Irak Kürtlerine verdiği desteğin ontolojik güvenlik araştırmacılarının da belirttiği gibi bencil ve kendi çıkarı (*self-interest*) ile ilgili bir davranış olduğu aşikârdır. İsrail ve Irak Kürtleri arasında tarihsel-kimliksel bir bağ vardır ve bu bağ genelde İsrail'in Iraklı Kürtlere destek olmasında etkili olmuştur. İsrail kendi kimlik algısını ve uluslararası sistemde nasıl algılanmak istediğini bu otobiyografik hikâye üzerine kurmuştur. Bu otobiyografik hikâyeden farklı bir davranış sergilemek İsrail'in ontolojik olarak güvensiz olmasına sebebiyet vereceği için İsrail Irak Kürdistanı referandumunu diğer tüm bölgesel ve uluslararası aktörlerden ayrışarak desteklemiştir. Bu davranış da İsrail'in öz-kimliği ile ilgili süreklilik, rutin ve düzenden uzaklaşmamasını sağlamıştır. Bir başka deyişle, İsrail Ortadoğu'daki davranış çizgisinde tutarlılık göstermiş ve belirsizlikten uzak durmuştur. Bu noktada inşacı yaklaşımın zayıf olduğu nokta da İsrail'in Iraklı Kürtlere yakın ama Türkiyeli Kürtlere uzak oluşudur. Bu açıdan İsrail'in birincil kaygısı Ortadoğu'daki tüm Kürt gruplar ve oluşumlar değildir. Salt kimlik üzerinden inşacı bir değerlendirme İsrail'in farklı Kürt gruplara karşı geliştirdiği farklı politikaları açıklamakta yetersiz kalacaktır.

2017 Kürdistan referandumu sürecinde İsrail basınında çıkan çoğu görüşe bakıldığında da iki konu ön plana çıkmaktadır. Birincisi yükselen İran tehdidi ve ikincisi de İsrail ve Irak Kürtleri arasındaki 'doğal müttefiklik' vurgusu (Bybelezer, 2017; David, 2017; Jpost, 2017; Pfeffer, 2017). Örneğin, İsrail Milli Güvenlik

Kurulu'nun eski dış politika ve uluslararası ilişkiler masası şeflerinden Eran Lerman, İsrail toplumunda tarihsel bağlar ve ortak rakiplerden dolayı Kürtlere karşı çok ciddi bir sempatinin olduğunu ve referanduma desteğin hem ahlaki olarak doğru hem de stratejik olarak akıllı olduğunu vurguluyor (Lerman, 2017). Yukarıda da değinildiği gibi İsrail'in kuruluş hikâyesi ile Irak Kürtlerinin devletleşme çabası arasında bir bağ kurularak İsrail desteğinin önemine vurgu yapılıyor.

The New York Times'da David M. Halbfinger (2017) tarafından yazılan bir yazıda İsrail'in stratejik ve jeopolitik çıkarları göz ardı edilmese de İsrail kamuoyunun Iraklı Kürtler ile kurduğu ahlaki ve duygusal bağa vurgu yapılıyor. 2017'deki referandum sürecinde *Al Jazeera*'de Lamis Andoni tarafından ele alınan bir yazıda ise İsrail'in Irak Kürtlerinin devletleşme çabası ile kendi devletleşme süreci arasında bağlar kurduğu ve aslında İsrail'in Kürtleri destekleyerek Kürdistan ve Filistin arasında kurulabilecek ortak bir mücadelenin de önüne geçilmeye çalışıldığı vurgulanıyor. Aynı yazıda Likud partisinden eski İsrail İçişleri Bakanı Gideon Sa'ar'ın Ortadoğu'da Yahudilerin ve Kürtlerin azınlık olduklarını ama Kürtlerin devletleşemediği demecine yer veriliyor (Andoni, 2017).

Peki, Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme hakkı ile ilgili neden farklı bir yaklaşım mevcut? Çünkü Filistin, İsrail devletinin 'ötekisi' durumunda. Yani İsrail kendi öz kimliğini Filistinliler özelinde Arap dünyasına karşı yürüttüğü savaşlar üzerinden inşa etti. Bunun yanı sıra Arap toplumunun bir parçası olarak görülen Filistinlilerin 22 Arap devletinin bir parçası olduğu yaklaşımı da dile getiriliyor (Romano, 2019). Bu anlamda Filistin'in bağımsızlığına onay vermesi yine İsrail'in devlet-kimlik ekseninde ontolojik güvenliğine ters düşen bir davranış olabilir. Fakat Kürtler, İsrail'in öz-kimlik hikâyesinde olumlu bir algıya sahip ve bu durum İsrail devletine ahlaki görevler yüklüyor.

Bu noktada belirtmek gerekir ki kurumsal, fikirsel ve yasal olarak devletleşme olasılığına en yakın olan Irak Kürtleridir. 2017 referandumu ve bu referandumun yarattığı bölgesel ve uluslararası tartışmalar bunu ortaya koymuştur. İran, Türkiye ve Suriye Kürtleri çeşitli siyasal mücadeleler içinde olsalar da devletleşmeden uzaktırlar. Yakın zamanda Kuzey Suriye'de oluşan Rojava deneyimi Suriye Kürtlerinin de fiili olarak özerkleşmesinin önünü açmıştır. Bu açıdan bakıldığında İsrail'in homojen bir Kürt politikası olduğunu söylemek doğru olmaz. Özellikle yakın zamana kadar daha ılımlı ilişkiler içerisinde olan İsrail ve Türkiye PKK konusunda hem askeri hem de istihbarati olarak iş birliği içerisinde olmuşlardır (Uzer 2020). Fakat öte yandan IŞİD ile mücadele sonucunda uluslararası kamuoyunda çok daha pozitif imajı olan Suriye Kürtleri (daha özelinde YPG denilebilir) İsrail'den insani ve diplomatik destek görmüştür (İddon, 2019;

Fache, 2019). Bir başka deyişle İsrail'in Ortadoğu'da Kürtlere yaklaşımı homojen olmamıştır.

Sonuç olarak, Irak Kürdistanı bağımsızlık referandumuna sadece İsrail'in açıktan destek vermesinin Uİ teorileri ve dış politika analizi bakımından önemli bir araştırma sorusu olduğu aşikardır· Bu soruya çok kolaycı bir realist yaklaşımla İsrail'in jeopolitik ve stratejik çıkarları (İran'a karşı set oluşturmak, yakın zamanda Hamas ile sıcak ilişkileri olan Türkiye'ye karşı hamle yapmak, Irak Kürdistan'ındaki enerji kaynaklarından faydalanmak gibi) üzerinden cevap verilebilir. Hali hazırda yukarıda da tartışıldığı üzere bu makalenin başvurduğu dönemin basın organlarında çıkan yazıların çoğu da bu jeopolitik çıkarları göz önünde bulunduruyor. Fakat İsrail'in destek kararı ile bir nevi yalnızlaşması (açıktan destek veren başka ülke olmadı) ve özellikle ABD'nin yaklaşımı ile ayrışmasının çok da İsrail'in çıkarına olmadığı düşünülürse salt bir realist analizin eksik kalacağı görülür. Basit bir inşacı yaklaşım ise sadece Irak Kürtleri ve Yahudi toplumu arasındaki tarihsel-kimliksel bağlam üzerinden çıkarım yapabilir. Bu iki yaklaşımın da tamamı ile yanlış olduğunu söylemek doğru olmaz fakat bu makale iki yaklaşımın da eksik kaldığı bir noktaya dikkat çekiyor. O nokta da İsrail'in kendi kimliği ve ulusal anlatısı ile ters düşmeme eğilimidir. Bu makale ontolojik güvenlik çerçevesi üzerinden bir değerlendirmeye dikkat çekerek İsrail'in ahlaki, duygusal ve varoluşsal olarak kendi öz-kimlik ve benlik duygusu ile örtüşen bir karar aldığını vurguluyor. Aksi durumda İsrail kendini ontolojik olarak güvensiz bir pozisyona sokabilirdi.

Sonuç

Bu makale İsrail'in 2017 Irak Kürdistanı referandumuna olan açık desteğini tarihsel bağlam içerisinde ontolojik güvenlik perspektifinden değerlendirmiştir. Zamanın IKBY başkanı Mesud Barzani önderliğinde gerçekleştirilen referanduma İsrail devleti dışında açık destek veren başka bir devlet olmamıştı. Bu süreç içerisinde Barzani yalnızlaştırılmış, referandum kriminalize edilmiş ve Irak Kürtlerinin kontrolünde olan Kerkük şehri Bağdat yönetimi ve İran destekli paramiliter gruplar tarafından ele geçirilmişti. Peki, neden İsrail açık destek vermekten çekinmedi? Bu soruya ilk bakışta realist çerçeveden bakıldığında fiziksel ve maddi güvenlik ve çıkar üzerinden İsrail'in İran'a karşı yaptığı bir davranış analizi yapılabilir. Fakat bu makalede tartışıldığı üzere İsrail'in referanduma açık desteği hem Irak Kürtlerini hem de İsrail'i yalnızlaştırarak bir anlamda realist açıdan güvenlik risklerini arttırmıştır. İran, İsrail'in davranışında etkin bir rol oynasa da Irak Kürtlerine verilen desteği sadece bu açıdan değerlendirmek eksik kalacaktır.

Öte yandan inşacı yaklaşımın vurguladığı kimliğin devletlerarası ilişkilerdeki önemi de İsrail'in Irak Kürtlerine desteğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır· İsrail

ve Irak Kürtleri arasında 'doğal müttefiklik' vurgusu yapılsa da İsrail'in diğer Kürt gruplara gösterdiği farklı politikalar inşacı açıklamaları yetersiz kılacaktır. Hem realist açıdan güvenliğin hem de inşacı açıdan kimliğin ötesine geçen ontolojik güvenlik yaklaşımı bu makalenin ana teorik çerçevesini oluşturmuştur. Ontolojik güvenlik yaklaşımı devletlerin kendilerini hem fiziksel hem de psikolojik/duygusal anlamda güvende hissedebilmeleri için öz-kimlik ve benlik algılarında tutarlılık ve süreklilik göstermesi gerektiğini savunur. Devletlerin kendi otobiyografik anlatılarından uzaklaşan davranışlarda bulunması ontolojik güvenliklerini zayıflatabilir. Bu açıdan İsrail Arap dünyası içerisinde kendi hikâyesi ile paralellik kurduğu Kürtlere karşı başka devletleri karşısına almayı göze alarak 2017 referandumuna destek vermiştir. Fakat bu inşacıların değinebileceği gibi empatik bir davranışın ötesinde bencil bir davranış olarak ön plana çıkıyor. Çünkü İsrail, Irak Kürtlerinin devletleşme çabalarına karşı çıkar veya destek vermezse kendi kuruluş hikâyesi ve öz-kimliği ile de çelişkiye düşmüş olacağı için 2017 referandumuna destek öncelikle İsrail'in kendi çıkarını gözeten bir davranıştır. Ama bu bencil davranış realistlerin aksine kendi fiziksel güvenliğini riske atacak biçimde ele alındığında ontolojik güvenlik yaklaşımı daha sağlıklı açıklama sunmaktadır.

Sonnotlar

[1] Bu makalenin son halini almasında görüş ve yorumlarıyla katkıda bulunan Ofra Bengio, Umut Uzer, Umut Can Adısönmez, Sercan Canpolat, Funda Savaş, Batıkan Bulut, Funda Sarıcı ve iki isimsiz hakeme teşekkür ederim.

[2] "Türkiye, IKBY'nin referandum konusunda sergilediği vahim hatanın bedeli olacağını her vesileyle vurgulamış, bu çerçevede, 22 Eylül 2017 tarihinde düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu toplantısı ve hemen ardından gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısında IKBY'ye karşı uygulanacak yaptırımları belirlemiştir." Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, No: 297, 25 Eylül 2017, IKBY referandumu hk.; http://www.mfa.gov.tr/no_-297_-ikby-referandumu-hk.tr.mfa

[3] 'Iraklı Kürtlerin bağımsızlık referandumu: Hangi ülke destekliyor, kim karşı çıkıyor?' BBC News Türkçe, 27 Eylül 2017, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41414173

[4] Yahudi Ajansı, temelleri 1929'da kurulan ve dünyadaki Yahudilerin zamanın İngiliz mandası olan Filistin'e göçünü teşvik eden ve sonradan İsrail devletinin kurulmasında önemli rol oynayan bir kuruluştur. Bkz. https://www.jewishagency.org/who-we-are/

[5] https://www.mossad.gov.il/eng/history/Pages/Reuven-Shiloah.aspx

[6] https://www.mossad.gov.il/eng/history/Pages/Reuven-Shiloah.aspx

[7] Bazı kaynaklar Kuzey Irak'tan göç eden Yahudiler için 'Kürt Yahudiler' kavramını kullanıyor (bkz. Bengio 2014) ama başka kaynaklarda 'Irak Yahudileri' olarak geçiyor. Minasian (2007) ise Kürdistani Yahudiler kavramını kullanıyor ve Aramice dilinin bu grup arasında yaygın kullanıldığına işaret ediyor. Bu tartışma makalenin konusu olmamakla birlikte her halükârda Irak'tan İsrail'e göç eden nüfusun bir bölümünün Kürt kültürünün, dilinin ve coğrafyasının içinde büyüdüğünden bahsedilebilir. Bu kitlelerin Irak Kürdistan'ına beslediği nostaljik duygu ve ilgi İsrail-Kürt ilişkilerinin kamu diplomasisi ekseninde de gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bugün içinse Kudüs'te yaşayan yaklaşık olarak 200,000 Yahudi-Kürt nüfustan bahsediliyor, https://www.timesofisrael.com/kurdish-land-shouldnt-be-treated-as-enemy-territory-knesset-bill-proposes/

[8] Maurice Fischer 1949-52 yıllarında arasında İsrail'in Paris Büyükelçisi idi. Sonradan Ankara ve Roma Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştu. https://www.jta.org/1965/08/20/archive/maurice-fischer-israels-ambassador-to-rome-dies-at-62

[9] Baas, Arapça'da yeniden dirilme anlamına geliyor. Baas Partisi 1947 yılında Suriye'de Ortodoks Hristiyan bir ailenin ferdi olan Michel Aflaq ve Müslüman olan Selahattin el-Bitar tarafından Arap birliği ve sosyalist hedeflerle kuruldu fakat sonradan Irak ve Suriye'deki otoriter rejimlerin parçası oldu.

[10] 'Israel turns to Kurds for three-quarters of its oil supplies' *Financial Times*, Ağustos 25, 2015, https://www.ft.com/content/150f00cc-472c-11e5-af2f-4d6e0e5eda22

[11] İran, 1979 İslam Devrimi'nden sonra İsrail ile bütün diplomatik ilişkilerini kesti, https://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-foreign-relations

[12] Saddam-sonrası Irak için yapılan gayri resmi güç paylaşımı antlaşmasına göre Irak Cumhurbaşkanlığı'nı Kürtler temsil ediyor. Bu bağlamda Celal Talabani 2006-2014 arasında Irak Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştü. Celal Talabani 2017'de rahatsızlığı sebebiyle vefat etti. Talabani'den sonra Fuad Masum ve son olarak 2018'de de KYB'nin aday gösterdiği Berham Salih Irak Cumhurbaşkanı seçildi. Bkz. 'Talabani›nin izinde yeni bir cumhurbaşkanı: Berham Salih,' https://www.yenisafak.com/dunya/talabaninin-izinde-yeni-bir-cumhurbaskani-berham-salih-3399713

Kaynakça

Abdullah F H (2018a). The Political System in Iraqi Kurdistan: Party Rivalries and Future Perspectives. *Asian Affairs*, 49(4), 606–24.

Abdullah F H (2018b). PUK–KDP Conflict: Future Kurdish Status in Kirkuk. *Jadavpur Journal of International Relations*, 22(2), 107–126.

Abdullah H (2019). Kürtlerin Twitter Üzerindeki Destekçisi İsrail. https://www.rudaw.net/turkish/opinion/25102019. Son Erişim Tarihi, 25.10.2019.

Abramson S (2018). A Historical Inquiry into Early Kurdish-Israeli Contacts: The Antecedents of an Alliance. *The Journal of the Middle East and Africa,* 9(4), 379–99.

Akgül-Açıkmeşe S (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası* İlişkiler, 8 (30), 43-73.

Akreyi H (2017). The Iraqi Kurdistan in the Post-Saddam Era: Security, Natural Resources and Foreign Policy Activism. *Iran and the Caucasus*, (21), 92–100.

Al S ve Byrd D (2018). When Do States (De)securitise Minority Identities? Conflict and Change in Turkey and Northern Ireland*. Journal of International Relations and Development*, 21, 608-634.

Alakom R (2011). *Hoybûn* Örgütü *ve Ağrı Ayaklanması*. İstanbul: Avesta.

Alpher J (2015). *Periphery: Israel's Search for Middle East Allies*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Amerikanın Sesi (27.09.2017). IKBY Referandumuna İran›la Irak ve Türkiye'nin Tepkisi Ne Oldu?, https://www.amerikaninsesi.com/a/ikby-referandumuna-iran-irak-ve-turkiye-nin-tepkisi-ne-oldu/4047012.html. Son Erişim Tarihi, 20.12.2019.

Andoni L (2017). Why is Israel supporting Kurdish secession from Iraq? https://www.aljazeera.com/opinions/2017/10/7/why-is-israel-supporting-kurdish-secession-from-iraq/. Son Erişim Tarihi, 24.12.2019.

Ariely G (2019). National Days, National Identity, and Collective Memory: Exploring the Impact of Holocaust Day in Israel. *Political Psychology*, 40, 1391-1406.

Ashley R K (1986). Poverty of Neorealism. İçinde: Keohane R (der), *Neorealism and Its Critics*, New York: Columbia University Press, 255–97.

Bache Fidan C (2016). Turkish Business in the Kurdistan Region of Iraq. *Turkish Policy Quarterly*, 14 (4). http://turkishpolicy.com/article/790/turkish-business-in-the-kurdistan-region-of-iraq. Son Erişim Tarihi, 11.11.2019.

Bayraklı E (2013). Kuzey Irak-İsrail İlişkileri. *Ortadoğu Yıllığı*, 465-483

BBC News (10/07/2017). How the battle for Mosul unfolded. www.bbc.com/news/world-middle-east-37702442. Son Erişim Tarihi, 10.12.2019.

BBC News Türkçe (27/09/2017). Iraklı Kürtlerin bağımsızlık referandumu: Hangi ülke destekliyor, kim karşı çıkıyor?. bbc.com/turkce/haberler-dunya-41414173. Son Erişim Tarihi: 16.12.2019.

Bengio O (2004). *The Turkish-Israeli Relationship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders.* New York: Palgrave Macmillan.

Bengio O (2014). Surprising Ties between Israel and the Kurds: Middle East Quarterly, 21 (3). https://www.meforum.org/3838/israel-kurds. Son Erişim Tarihi, 18,12,2019.

Bengio O (2017). Has Israel's Support for Kurdistan's Independence Helped or Harmed the Kurds? *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. www.jstor.org/stable/resrep04454. Son Erişim Tarihi, 6.11.2020.

Bialer U (2008). *Between East and West: Israel's Foreign Policy Orientation, 1948-1956*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bickerton I J ve Klausner C L (2018). *A History of the Arab-Israeli Conflict*. London: Routledge.

Brands H ve Feaver P (2017). Was the Rise of ISIS Inevitable? *Survival* 59(3): 7–54.

Burchill S (2005). *Theories of International Relations*. Third edition. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Buzan B (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. London: Wheatsheaf Books.

Bybelezer C (2017). Has Israel flip-flopped on Kurdish independence? https://www.jpost.com/Middle-East/Has-Israel-Flip-Flopped-On-Kurdish-Independence-506389. Son Erişim Tarihi, 17.12.2019.

Calamur K (20.10.2017). Why Doesn't the U.S. Support Kurdish Independence? The Atlantic. https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/us-kurdish-independence/543540/ . Son Erişim Tarihi, 05.01.2020.

Caplan N (2012). Victimhood in Israeli and Palestinian National Narratives. *Bustan: The Middle East Book Review*, 3(1), 1-19.

Charles D F (2012). *Zion's Dilemmas: How Israel Makes National Security Policy.* Ithaca: Cornell University Press.

Cohen S A ve Klieman A (der) (2018). *Routledge Handbook on Israeli Security.* London: Routledge.

David A (2017). 'We Need More Friends': Kurdish Jews in Israel Back Independence for Their Iraqi Compatriots. https://www.haaretz.com/middle-east-news/kurdish-jews-in-israel-back-independence-for-their-iraqi-compatriots-1.5453442. Son Erişim Tarihi, 20.11.2019.

Fache W (10.12.2019). Inside the Unlikely, Unofficial Ties Between Israel and the Kurds. https://www.haaretz.com/middle-east-news/syria/.premium.MAGAZINE-israel-and-the-kurds-an-unlikely-and-unofficial-relationship-1.8234659 . Son Erişim Tarihi, 20.12.2019.

Farouk-Sluglett M ve Sluglett P (2003). *Iraq since 1958: From Revolution to Dictatorship*. London: I.B. Tauris.

Gibson B R (2015). *Sold out? US Foreign Policy, Iraq, the Kurds, and the Cold War*. New York: Palgrave Macmillan.

Giddens A (1991). Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford, CA: Stanford University Press.

Gunter M (2018). Kurdish Disunity in Historical Perspective. *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, Spring: 26–45.

Halbfinger D M (22.09.2017). Israel Endorsed Kurdish Independence. Saladin Would Have Been Proud. https://www.nytimes.com/2017/09/22/world/middleeast/kurds-independence-israel.html . Son Erişim Tarihi, 06.12.2019.

Heller J (13.09.2017). Israel endorses independent Kurdish state. https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurds-israel/israel-endorses-independent-kurdish-state-idUSKCN1BO0QZ. Son Erişim Tarihi, 21.12.2019.

Herrington L M (2013. Review – Ontological Security in International Relations. https://www.e-ir.info/2013/07/27/review-ontological-security-in-international-relations/. Son Erişim Tarihi, 25.11.2019.

Huymans, J (1998). Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations,* 4(2), 226–55.

Iddon P (12.11.2019). Does Israel's advocacy for the Kurds do more harm than good? https://www.rudaw.net/english/analysis/12112019 . Son Erişim Tarihi, 29.11.2019.

Jewish Agency (2019). http://archive.jewishagency.org/leaders/content/25952. Son Erişim Tarihi, 13.12.2019.

Jewish Virtual Library. https://www.jewishvirtuallibrary.org/international-recognition-of-israel. Son Erişim Tarihi, 22.12.2019.

Jpost.com (2017). https://www.jpost.com/Opinion/JPost-Editorial-Kurdish-referendum-496656. Son Erişim Tarihi, 16.12.2019.

Juergensmeyer M (2018). Thinking Sociologically about Religion and Violence: The Case of ISIS. *Sociology of Religion* 79 (1), 20-34.

Kader A ve Lecha E S i (2018). Iraqi Kurdistan and Beyond: The EU's Stakes. http://menara.iai.it/portfolio-items/iraqi-kurdistan-and-beyond-the-eus-stakes. Son Erişim Tarihi, 19.12.2019.

Kaplan M L (2019). Foreign Support, Miscalculation, and Conflict Escalation: Iraqi Kurdish Self-Determination in Perspective. *Ethnopolitics,* 18(1), 29–45.

Kaye D D vd. (2011). *Israel and Iran*. RAND Corporation.

Khosravi J vd. (2016). The Presence of Israel in Iraqi Kurdistan and Its Security Challenges for Iran's National Security. *Journal of Politics and Law,* 9, 169.

Kinnvall C (2006). *Globalization and Religious Nationalism in India: The Search for Ontological Security.* London: Routledge.

Kinnvall C ve Mitzen J (2016). An Introduction to the Special Issue: Ontological Securities in World Politics. *Cooperation and Conflict,* 52(1), 3–11.

Kinnvall C ve Mitzen J (2020). Anxiety, Fear, and Ontological Security in World Politics: Thinking with and beyond Giddens. *International Theory*, 12, 240–256.

Laing R D (1990). *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*. New York, Penguin Books.

Lee I (27.10.2017). Why Israel supports an independent Iraqi Kurdistan, https://edition.cnn.com/2017/10/02/middleeast/iraqi-kurdistan-israel-support/index.html. Son Erişim Tarihi, 25.10.2019.

Lerman E (05.10.2017).The Kurdish Referendum and Israel, https://www.ajc.org/news/the-kurdish-referendum-and-israel. Son Erişim Tarihi, 25.10.2019.

Lesch D W (2018). *The Arab-Israeli Conflict: A History*. Oxford: Oxford University Press.

Makiya M (1989). Republic of Fear: Politics of Modern Iraq. Berkeley: University of California Press.

Marr P (2019). *Modern History of Iraq*. New York: Routledge.

Mason B (08.09.2017). How Kurdistan's Independence Can Spark the Middle East. https://www.jpost.com/Middle-East/Analysis-How-Kurdistans-Independence-Can-Spark-the-Middle-East-506929. Son Erişim Tarihi, 12.11.2019.

McSweeney B (1999). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge, Cambridge University Press.

Mearsheimer J J (2001). *The Tragedy of Great Power Politics.* New York London: W.W. Norton & Company.

Minasian S. (2007). The Israeli-Kurdish Relations. *21st Century*, 1: 15-32.

Mitzen J (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations,* 12(3), 341–70.

Neff D (1991). The U.S., Iraq, Israel, and Iran: Backdrop to War. *Journal of Palestine Studies,* 20(4), 23–41.

O'Driscoll D ve Baser B (2019). Independence Referendums and Nationalist Rhetoric: The Kurdistan Region of Iraq. *Third World Quarterly,* 40(11), 2016–34.

Ofer D (2009). The Past That Does Not Pass: Israelis and Holocaust Memory. Israel Studies, 14(1), 1-35.

Palan R (2000). A World of Their Making: An Evaluation of the Constructivist Critique in International Relations. *Review of International Studies,* 26(4), 575–98. https://www.cambridge.org/core/article/world-of-their-making-an-evaluation-of-the-constructivist-critique-in-international-relations/AEF449AACE997A147DDEA93E3621915A.

Palani K vd. (2019). The Development of Kurdistan's de Facto Statehood: Kurdistan's September 2017 Referendum for Independence. *Third World Quarterly,* 40(12), 2270–88.

Parsi T (2007). *Treacherous alliance: the secret dealings of Israel, Iran, and the US*. New Haven, CT: Yale University Press.

Pffeffer A (28.09.2017). Israel Is Right to Support Kurdish Independence. It Is Also Unwise. https://www.haaretz.com/israel-news/israel-is-right-to-support-kurdish-independence-it-is-also-unwise-1.5453478 Son Erişim Tarihi, 23.12.2019.

Reus-Smit C (2005). Constructivism. İçinde: *Theories of International Relations*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 188–211.

Reuters (20.09.2017). https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurds-saudi/saudi-arabia-says-hopes-kurdistan-vote-will-not-take-place-idUSKCN1BV1L7. Son Erişim Tarihi, 25.10.2019.

Ricks T E (06.02.2017). Operation Provide Comfort: A forgotten mission with possible lessons for Syria. https://foreignpolicy.com/2017/02/06/operation-provide-comfort-a-forgotten-mission-with-possible-lessons-for-syria/. Son Erişim Tarihi, 03.12.2019.

Riedel B (2019). *Kings And Presidents: Saudi Arabia and The United States Since FDR.* Washington, DC: Brookings Institution Press.

Romano D (08.12.2019). Why isn't Israel doing more to help the Kurds? https://www.rudaw.net/english/opinion/08122019. Son Erişim Tarihi, 29.12.2019.

Romano D (2014). Iraq's Descent into Civil War: A Constitutional Explanation. *Middle East Journal,* 68(4), 547–66.

Rumelili B (2015). *Conflict Resolution and Ontological Security: Peace Anxieties*. Abingdon: Routledge.

Rumelili B ve Adısönmez U C (2020). Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi. *Uluslararası* İlişkiler, 17(66), 23-39.

Sabar A (2010). *My Father's Paradise: A Son's Search for His Family's Past.* Chapel Hill, N.C.: Algonquin Books.

Said E W (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon Books.

Samaan J (2018). *Israel's Foreign Policy beyond the Arab World: Engaging the Periphery*. New York: Routledge.

Sputnik Türkiye (12.09.2017). https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201709121030105307-israil-adalet-bakani-saked-kurdistan-menfaat/. Son Erişim Tarihi, 23.12.2019.

Steele B J (2008). *Ontological Security in International Relations: Self-identity and the IR State*. New York: Routledge.

T24 (01.03.2010). Öcalan›ı MOSSAD yakalamış olabilir!. https://t24.com.tr/haber/ocalani-mossad-yakalamis-olabilir,71577. Son Erişim Tarihi, 10.03.2010.

The United States Holocaust Museum. https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/the-farhud. Son Erişim Tarihi, 15.11.2019.

Uzer U (2013). Turkish-Israeli Relations: Their Rise and Fall. *Middle East Policy,* 20(1), 97-110.

Uzer U (2020). The Downfall of Turkish–Israeli relations: A Cold Peace between Former Strategic Allies. *Israel Affairs,* 26 (5), 687-697.

Wæver O (1993). Societal Security: The Concept. İçinde: Wæver O, vd.,(der). *Identity, Migration, and the New Security Agenda in Europe*. New York: St. Martin's Press.

Walt S (1990). *The Origins of Alliances*. Cornell University Press.

Waltz K N (1979). *Theory of International Politics.* Long Grove, Ill: Waveland Press.

Watts N F (2012). The Role of Symbolic Capital in Protest: State-Society Relations and the Destruction of the Halabja Martyrs Monument in the Kurdistan Region of Iraq. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East,* 32 (1), 70–85.

Weitz Y (1995). Political dimensions of Holocaust memory in Israel during the 1950s. *Israel Affairs*, 1 (3), 129-145.

Wendt A (1992). Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization,* 46(2), 391–425.

Zarakol A (2016). States and Ontological Security: A Historical Rethinking. *Cooperation and Conflict,* 52(1), 48–68.